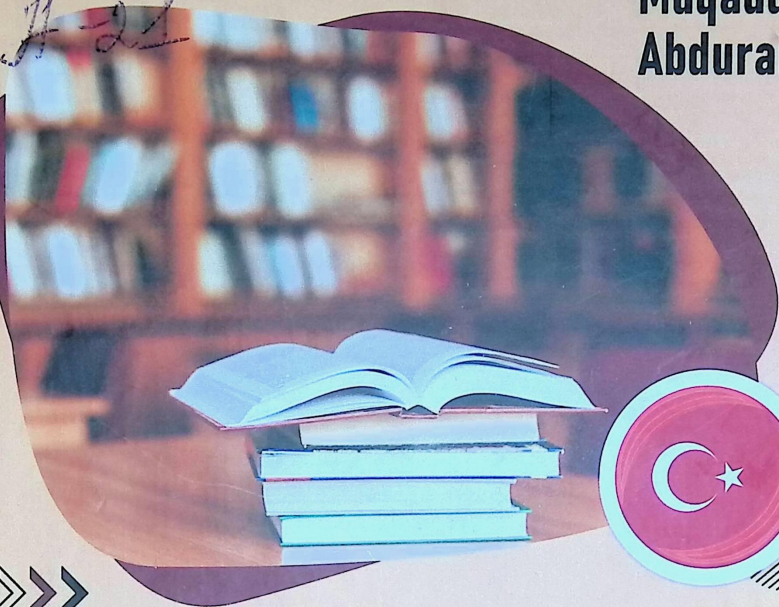

Muqaddas
Abdurahmanova

TURK TILI
OMONIMLARI
LUG'ATI

Eş Sesli Kelimeler Sözlüğü

O'z. 2
81

A-21

MUQADDAS ABDURAHMANOVA

O'quv zali

TURK TILI OMONIMLARI LUG'ATI

Eş Sesli Kelimeler Sözlüğü

O'F.F 2024-0012119

Toshkent-2023

O'zbekiston-Turkiya munosabatlarini har tomonlama mustahkamlash va rivojlantirish Yangi O'zbekistonning tashqi siyosiy yo'nalishiga to'liq mos keladi. Turk xalqi bilan tilimiz, dinimiz, an'ana va urf-odatlarimizning umumiyligi o'zaro hurmat va bir-birining manfaatlarini hisobga olish tamoyillariga asoslangan hamkorlikni har tomonlama chuqurlashtirish va kengaytirish uchun mustahkam poydevor yaratilmoqda.

Shavkat Mirziyoyev

OMONIMIYA – TILNING MILLIY TAFAKKURGA XOS IMKONIYATI

2016-yil 13-mayda e'lon qilingan "Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universitetini tashkil etish to'g'risida"gi PF-4797-sonli farmonda "o'zbek tilining asosiy tabiati va xususiyatlarini to'la aks ettiradigan ... lug'at va qomuslar ... yaratish" vazifasi belgilangan.

O'zbek tilining asosiy tabiatini aks ettiruvchi xususiyatlaridan biri omonimiya hodisasidir.

Omonimlar bir xil shaklga, ammo turli mazmun qiymatiga ega bo'lgan birliklardir. Omonim yunoncha "bir xil nom" degan ma'noni bildiradi.

Omonimlarning bir qator ko'rinishlari bor:

1. **Grafik omonimlar** – harflar omonimligi: masalan, *j I* – turkiy tillarga xos qorishiq undosh; *joy, jo'nalish, jiyda* so'zlarida kuzatiladi; *j II* – o'zlashgan so'zlarga xos sirg'aluvchi undosh: *jurnal, janr, jirafa* so'zlarida uchraydi.

2. **Leksik omonimlar** – so'z ko'rinishidagi omonimlar: talaffuzi va yozilishi bir xil, ammo ma'nolari har xil bo'lgan so'zlar: *bog'I* (ip, arqon) – *bog' II* (daraxtzor), *ot I* (ism) – *ot II* (hayvon).

3. **Frazeologik omonimlar** – ibora ko'rinishidagi omonimlar: *boshga ko'tarmoq I* "e'zozlamoq"; *boshga ko'tarmoq II* "shovqin solmoq".

4. **Perifrazik omonimlar** – *aql gimnastikasi I* "shaxmat" – *aql gimnastikasi II* "matematika"; *qora oltin I* "ko'mir" – *qora oltin II* "neft".

5. **Grammatik omonimlar** – grammatik shakllar o'rtasidagi omonimiya. *-dir I* (birinchi darajali shaxs-son qo'shimchasi:

UDK 811.512.161(038)

KBK 81.2Typ-4

A21

Abdurahmanova M.T.

Turk tili omonimlari lug'ati. Eş Sesli Kelimeler Sözlüğü.

M.T. Abdurahmanova. – T.: "Impress media" nashriyoti, 2023-y. – 164 b.

Mas'ul muharrir:

Zulxumor Xolmanova,
filologiya fanlari doktori, professor.

Taqrizchilar:

Baxtiyor Abdushukurov,
filologiya fanlari doktori, professor;

Bahodir Suyunov,
filologiya fanlari doktori.

Turk tilidagi omonimlar izohlangan ushbu lug'at 1988- va 2019-yillarda nashr etilgan turkcha izohli lug'atlar hamda internet materiallari asosida tuzildi. Mazkur lug'at leksikologiya, omonimiya, qiyosiy tilshunoslik yuzasidan ilmiy ish olib borayotgan tadqiqotchilar, doktorantlar, magistrantlar va talabalarga mo'ljallangan.

Ushbu lug'at Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti kengashida muhokama qilinib, nashrga tavsiya etilgan (2023-yil 10 - noyabrdagi 4 - sonli bayonnoma).

ISBN 978-9910-9270-3-4

© M.T. Abdurahmanova, 2023

"Impress media" nashriyoti, 2023

MUNDARIJA

Omonimiya – tilning milliy tafakkurga xos imkoniyati	3
A	6
B	15
C	25
Ç	28
D	33
E	41
F	46
G	50
H	54
I	59
İ	60
K	62
L	91
M	93
N	103
O	104
Ö	107
P	108
R	117
S	117
Ş	131
T	133
U	145
Ü	147
Y	149
Z	156
Foydalanilgan adabiyotlar ro‘xati	159

o'qituvchidir) – **dir II** (gumon yuklamasi: *kelgandir*); **-ma I** (ot yasovchi qo'shimcha: *isitma*) – **-ma II** (sifat yasovchi qo'shimcha: *terma*); **-cha I** (so'z yasovchi: *o'zbekcha*) – **-cha II** (lug'aviy shakl yasovchi: *shaharcha*); **-lar I** (ko'plik shakli: *bolalar*) – **-lar II** (hurmat shakli: *dadamlar*).

6. **Simvolik omonimlar** – belgilar o'rtasidagi omonimlik. Rim raqamlaridagi I (alif), V (besh), X (o'n), L (ellik), C (yuz), D (besh yuz), M (ming) shakllari lotin alifbosidagi shu shakldagi harflar bilan omonimlik hosil qiladi. Matematikadagi (–) ayirish ishorasi punktuatsiyadagi (–) tire bilan, (:) bo'lish ishorasi (:) ikki nuqta bilan shakliyl tenglik hosil qiladi. Shartli belgilar turli sohalarga moslangan mazmunni ifodalaydi: S –fizikada “masofa”, geometriyada “yuza”, tilshunoslikda “ega” tushunchasini ifodalaydi.

Omonim turlari o'rtasida eng faol qo'llanadigan birliklar leksik omonimlardir. Leksik omonimlar yozilishi bir xil, ammo turli lug'aviy ma'nolarni ifodalovchi ikki yoki undan ortiq so'zlardir.

Leksik omonimlardan mumtoz matnlarda turli badiiy maqsadlarda foydalanilgan.

Omonimlar turkiy mumtoz adabiyotda tajnis san'ati va tuyuq janrini yaratishda, askiya payrovlarida esa so'z o'yini va qochiriqlar asosi sifatida ishlatilgan. Mumtoz adabiyotda tuyuq janridan keng foydalanilgan. Xorazmiy, Lutfiy, Navoiy, Bobur, So'fi Olloyor, Habibiy va boshqalar ijodida tuyuq janridagi she'rlar ko'p uchraydi.

Omonimlar milliy tafakkur belgilarini ifodalovchi lug'aviy hodisadir. Shu bilan bir qatorda tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiladigan lisoniy imkoniyatdir.

Bugungi kunda jahon tilshunosligi tajribasi asosida omonimlar tadqiqining innovatsion bosqichiga o'tish muhim hisoblanadi. Omonimlarning psixolingvistik, neyrolingvistik aspektidagi tahlilini amalga oshirish, omonimlar ma'nosini o'zlashtirishning psixolingvistik, lingvokognitiv xususiyatlarini ilmiy asosda tadqiq qilish va natijalardan o'zbek tilini ona tili va chet tili sifatida o'qitish tizimida hamda o'zbek-turk (turk-o'zbek) parallel matnlar korpusida foydalanish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Ushbu vazifalarni amalga oshirishda o'zbek tilidagi omonimiya imkoniyatlarini qardosh tillar, xususan, turk tili omonimlar fondi va leksik-semantik imkoniyatlariga qiyoslash ilmiy va amaliy qiymatga ega.

ADAT II	Adet.	Odat.
AFET I	Yıkım.	Tabiiy ofat.
AFET II	Güzel, afeti can.	Ofatijon.
AĞ I	İplik, örgü.	To'r.
AĞ II	Apışlık.	İshton og'i.
AĞIL I	Evcil küçükbaş hayvanların barındığı çit veya duvarla çevrili yer, arkaç.	Qo'ra
AĞIL II	Hale.	Oyning va ba'zi yulduzlarning atrofida ko'ringan yog'du.
AĞIZ I	Bir organ adı.	Og'iz (tana a'zosi).
AĞIZ II	Anadilin değişik söyleyişi.	Sheva.
AĞIZ III	Yeni doğmuş memelilerin ilk sütü	Og'iz suti.
AĞMAK I	(-e) Sarkmak, aşağıya inmek.	Bo'shashib/og'ib ketmoq, osilib qolmoq.
AĞMAK II	(-e) Yükselmek, yukarıya doğru çıkmak.	Yuksalmoq, yuqoriga qarab chiqmoq.
AĞRI I	Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerinden biri.	Turkiyaning Shimoliy Anadolu mintaqasidagi tumanlardan birining nomi.
AĞRI II	Vücutun herhangi bir yerinde duyulan şiddetli acı.	Og'riq.
AHI I	Cömert ve eli açık anlamları ile ifade edilir.	Saxiy.

So'zlarning ma'nolarini to'g'ri qo'llash orqali
insoniyatni noto'g'ri tushunchalarning yarmidan xalos qilasiz.

Dekart.

A

Turkcha Türkçe	Ma'nosi Anlamı	O'zbekcha Özbekçe
ABA I	Kaba kumaş.	Dag'al, qalin mato.
ABA II	Abla (ağızda), anne.	Opa (sheva), ona.
ACEM I ACEM II	İranlı. Müzik (<i>mi</i> notasına yakın bir perde)	Eronlik. Musigada <i>mi</i> notasiga yaqin
ACIMAK I ACIMAK II	(<i>nsz</i>) Tadı acı duruma gelmek, acılaşmak. (<i>nsz</i>) Acılı, ağırlı olmak.	Achimoq, achib ketmoq. Og'riq/iztirobdan bezovta bo'lmoq.
ACIMAK III	(<i>-e</i>) Merhamet etmek.	Achinmoq.
AÇ I AÇ II	Yemek yemesi gereken. Açmak fiilinin emir.	Och. Ochmoq (buyruq shakli).
AÇIK I AÇIK II	Kapalı olmayan. Koyu olmayan renk.	Ochiq. Och rang.
AÇMA I AÇMA II	Açmak işi. Bir tür susamsız, kalınca, yağlı çörek.	Ochish, ochilish. Kunjutsiz, yog'li non mahsuloti.
AD I AD II	İsim. Saymak.	İsm. Hisob.
ADAT I	Sayı.	Sanoq.

AKIN II	bir geliş durumunda olması. Kazak ve Kırgız Türklerinin saz şairlerine verdiği ad.	Oqin (Qozoq va qirg'izlarda soz chalib kuylaydigan shoirlarga berilgan nom).
AKIDE I AKIDE II	Din inancı. Şeker.	Diniy e'tiqod. So'rma qand.
AKREP I AKREP II	<i>hay. b.</i> Akreplerden, sıcak ve nemli yerlerde yaşayan, kıvrık ve kalkık kuyruğunda zehirli iğnesi olan bir tür böcek (<i>Scorpio</i>). Saatin iki ibresinden küçüğü.	Chayon Soatning kichik mili
AL I AL II AL III	Kırmızı. Aldatma. Almak mastarının emir kipi.	Qizil. Hiyla. Olmoq (buyruq shakli).
ALACA I ALACA II	Çok renkli. Alışveriş ilişkisi.	Ola-bula; rangli. Savdo munosabati.
ALAN I ALAN II	Meydan, saha. Alıcı.	Maydon, soha. Oluvchi/xaridor/mijoz.
ALAY I ALAY II	Topluluk. Gülünç, küçümseme.	Guruh, to'da. Kulgili; masxara; kamsitish, yerga urish.
ALAYLI I ALAYLI II	Zabit, subay. Küçümseyici.	Zobit. Kamsituvchi.
ALGI I ALGI II	Bir şeye dikkati yönelterek o şeyin bilincine varma, idrak.	Idrok. Foyda.

AN III	Anmak mastarının emir.	Eslamoq (buyruq shakli).
ANIK I	<i>isim, bitki.</i> Ballıbabagillerden, tek yıllık, mavi çiçekli, yemeklere koku vermek için kullanılan bir bitki, dağ reyhanı (Ziziphora). <i>sıfat, eskimiş.</i> Hazır.	Tog' rayhoni.
ANIK II		Tayyor.
APAZ I	<i>Sıfat.</i> Çok az.	Juda kam.
APAZ II	<i>isim, halk ağzında.</i> Avuç.	Kaft, hovuch.
AR I	Ölçü birimi.	Maydon o'lchovi.
AR II	Utanma.	Uyat, nomus, or.
ARA I	Mesafe.	Ora, masofa.
ARA II	Fikir.	Ovoz, fikr.
ARA III	Aramak mastarının emir.	Qidirmoq (buyruq shakli).
ARAK I	Ter. Pirinç ve şeker kamışından elde edilen bir rakı türü.	Aroq.
ARAK II	Çalma.	Chalish.
ARALIK I	Sıra, vakit.	Oraliq/navbat/vaqt.
ARALIK II	12.ay.	Dekabr.
ARI I	Bal yapan böcek.	Ari.
ARI II	Katıksız, saf.	Sof.
ARIK I	Ark, kanal.	Ariq.
ARIK II	Zayıf.	Oriq, ozg'in.
ARILIK I	1. Temizlik. 2. Günahsızlık.	Poklik.
ARILIK II		

ALGI III	Kazanç, alacak. Haşhaş sütünü toplamakta kullanılan kaşık.	Ko'knori shirasini yig'ishda ishlatiladigan qoshiq.
ALFA I	Alfabe harfi.	Yunon harfi.
ALFA II	Bitki.	O'simlik.
ALIK I	Akilsiz.	Aqlsiz.
ALIK II	Eskimiş giyecek.	Eski-tuski.
ALPAKA I	<i>hay.</i> b. Çift parmaklılar takımının devegiller sınıfından, Güney Amerika'da yaşayan, uzun tüylü, memeli bir hayvan (<i>Lama glama pacos</i>).	Lama (hayvon nomi).
ALPAKA II	<i>a. kim.</i> Alman gümüşü.	Olmon kumushi.
ALTINCI I	<i>Isim.</i> Altın alıp satan kimse.	Tillachi.
ALTINCI II	<i>Sifat.</i> Altı sayısının sıra sıfatı, sırada beşinciden sonra gelen.	Oltinchi.
ALTIPARMAK I	<i>Isim.</i> Ayrı renkte altı yolu olan kumaş.	Mato turi.
ALTIPARMAK II	<i>isim, hayvan bilimi.</i> Bir tür iri palamut balığı.	Baliq turi
AMEL I	Yapılan iş, hareket.	Qilingan ish, harakat.
AMEL II	Hastalık.	Diareya.
AMIR I	Buyuran, üst.	Amir, boshliq.
AMIR II	Resmi.	Rasmiy.
AN I	Lahza.	On, lahza.
AN II	Zihin.	Zehn, idrok.

AS II	kâğıt veya taş, birli, bey. <i>isim, hayvan bilimi.</i> Kakım.	Oqsuvsar.
AS III	<i>kimya.</i> Arsenik elementinin simgesi	Margimush.
ASAR I	Eserler.	Asar.
ASAR II	Yüzyıllar.	Asrlar.
ASMA I	Üzüm veren bitki.	Ishkom.
ASMA II	Asma işi, asılı.	Osish/osilgan.
AŞ I	Yemek.	Ovqat.
AŞ II	Geçmek, aşmak.	Oshmoq(buyruq shakli).
AŞI I	Bir ağacın dalı üzerinden alınan dal.	Payvand uchun olinadigan novda.
AŞI II	Organizmada birtakım hastalıklara karşı bağışıklık sağlamak için vücuda verilen zayıflatılmış mikrop.	Emlash.
AT I	Bir hayvan.	Ot(hayvon).
AT II	Atmak mastarının emir.	Otmoq (buyruq shakli).
ATAK I	Cüretkar.	Jur'atli/jasur/dovyurak.
ATAK II	Hücum, hamle.	Hujum, hamla.
ATIK I	<i>sıfat, eskimiş.</i> Eski, eski zamanla ilgili.	Antik/qadimiy
ATIK II	<i>sıfat.</i> Çabuk davranan, çevik.	Epchil.
ATLANMAK I	Ata binmek.	Otga minmoq.

	Kovanların konulduğu kovanlık.	yer, Asalari qutilari qo'yiladigan joy
ARIŞ I	Dirsekten parmaklara kadar kısım.	Tirsakdan barmoqqacha bo'lgan qism.
ARIŞ II	Çözü.	İp turi.
ARIŞ III	Araba oku.	Arava o'qi.
ARTIK I	Fazla.	Ortiqcha.
ARTIK II	Sonra.	Endi/bundan keyin.
ARİFANE I	Yiyeceği ortaklaşa sağlanan (toplantı).	Xarajati o'rtada bo'lgan ziyofat (xalfana).
ARİFANE II	zf. (a:rifa:ne) esk. Arif olana yakışacak bir biçimde.	Orifona/oriflarga xos.
ARŞ I	İslam inanişına göre göğün en yüksek katı.	Arsh.
ARŞ II	"Yürü" komutu	Yurmoq(buyruq shakli).
ARTMAK I	Nesnesiz. Çoğalmak.	Ortish, ko'payish.
ARTMAK II	isim,halk ağzında. Büyük heybe.	Katta xurjun
ARZ I	Sunma.	Arz qilmoq.
ARZ II	Yer yüzü,yer.	Yer.
ARZ III	Enlem.	Kenglik.
AS I	İsim. İskambil, domino vb. oyunlarda bir işaretini taşıyan	Karta, domino singari o'yinlarda bir raqamini ifodalovchi qog'oz yoki tosh.

AY I	<i>Ünlem.</i> Ay , ne güzel.	Oh (<i>undalma</i>).
AY II	Yılın on ikide biri.	Yıl oyları.
AY III	Gök cismi.	Osmondagi oy.
AYNAZ I	<i>a. hlk.</i> Bataklık.	Botqoqlik.
AYNAZ II	<i>a. tiy.</i> Köy oyunlarını yöneten kimse.	Qishloq o'yinlarini boshqaruvchi shaxs.
AZAP I	Çiftlik uşağı.	Fermer xo'jaligi xodimi.
AZAP II	Ahrette verilecek ceza.	Oxiratdagi jazo.
AZMAK I	<i>hlk.</i> 1. Küçük su birikintisi, gölcük. 2.Bataklık.	Ko'lmak, botqoqlik.
AZMAK II	<i>(nsz)</i> Taşkınlıkta ileri gitmek	Haddan oshmoq.
AZIM I	Büyük.	Ulkan, buyuk, azim.
AZIM II	Azmetmek.	Jur'at.

B

BABALI I	<i>sifat, halk</i> ağzında. Zaman zaman sinir nöbeti geçiren.	Ba'zi-ba'zida hushini yo'qotadigan.
BABALI II	<i>sifat.</i> Babası olan.	Otali, otasi bor.
BAĞ I	Üzüm yetiştirilen bahçe.	Bog'.
BAĞ II	Bağlamak için kullanılan araç.	Arqon, bog', tizimcha.
BAĞIR I	Çöğsün ön kısmı.	Bag'ir.
BAĞIR II	Bağırmak masterının emri.	Baqirmoq (buyruq shakli).
BAHAR I	Mevsim adı.	Bahor.

ATLANMAK II	Atlama işi yapılmak.	Hatlanmoq.
ATLAS I	Kumaş.	Atlas(mato).
ATLAS II	Harita.	Xarita
ATLET I	Atletizmle uğraşan kimse.	Atletikachi.
ATLET II	Kolsuz erkek fanilası.	Erkaklar ich kiyimi/maykası
AVAL I	Ticari senetlerde, ödemeden sorumlu olanların ödememesi durumunda üçüncü bir kişinin alacaklılara senet bedelini ödeyeceğine ilişkin verdiği güvence.	Kafolat
AVAL II	Saflığı sersemlik derecesine varan (kimse)	Anqov
AVAR I	Kuzeydoğu Kafkasya'da, Dağıstan Federe Cumhuriyeti'nde yaşayan bir halk.	Avar (Dog'istonda yashovchi xalq).
AVAR II	III-V. yüzyıllar arasında Moğolistan'da, VI-IX. yüzyıllar arasında Orta Avrupa'da yaşamış bir halk	Avar (III-V asrlarda Mo'g'ulistonda, VI-IX asrlarda O'rta Yevropada yashagan xalq)
AVARA I	Kötü.	Yomon.
AVARA II	Komut.	Harbiy buyruq.

	bağlayan metal çubuk.	
BARBUNYA I	(<i>barbunya</i>) hay. b. Barbunyagillerde n, kırmızı pullu, beyaz etli, kemikli bir balık, barbun (<i>Mullus</i> <i>barbahis</i>).	Baliq turi.
BARBUNYA II	bit. b. Taneleri yuvarlak, oval veya yassı, kırmızı benekli, bir tür fasulye.	Loviya.
BARDAN I	sf. Çok beyaz.	O'ta oq.
BARDAN II	a. Yük taşımak için kullanılan çanta veya çuval.	Yuk tashiladigan qop yoki sumka.
BASMA I	Basma işi.	Bosish.
BASMA II	Pamuklu kumaş.	Paxtali mato.
BAYAT I	Taze olmayan.	Eskirgan.
BAYAT II	Oğuz Türklerinin yirmi dört boyundan biri.	O'g'uzlarning yigirma to'rt urug'idan biri.
BAYAT III	Afyonkarahisar iline bağlı ilçelerden biri.	Joy nomi.
BAYINDIR I	Gelişip güzelleşmesi, hayat şartlarının uygun duruma getirilmesi için üzerinde çalışılmış olan, bakımlı, imar edilmiş, mamur (yer), abat.	Obod joy.